

Achtste Trap: Verhandeling over de afwezigheid van toorn (aorgêsia) en over de zachtmoedigheid (praotês).

1. Zoals, wanneer water druppelsgewijs aan vuur toegevoegd wordt, de vlam tenslotte geheel en al gedoofd wordt, zo plegen de tranen van een oprechte rouwmoedigheid (*penthos*) al de vlammen van de opvliegendheid (*oxycholia*) en van de gramschap (*thymos*) volledig te blussen¹. Daarom hebben wij dit als volgende onderwerp geplaatst.

2.² Afwezigheid van toorn (*aorgesia*) is onverzadigbare begeerte naar vernedering (*atimia*), zoals bij de eierzuchtige mensen begeerte naar grenzeloze lofprijzing.

Afwezigheid van toorn is een overwinning op de natuur, bestaande in ongevoeligheid voor beledigingen, die het resultaat is van veel inspanningen en veel zweet³.

3.⁴ Zachtmoedigheid (*praiotês*) is een toestand van onbewogenheid van de ziel, die zichzelf gelijk blijft zowel bij vernederingen (*atimia*) als bij lofbetuigingen.

4. Het begin van afwezigheid van toorn is het stilzwijgen van de lippen, terwijl het hart in verwarring is.

Het tussenstadium is het stilzwijgen van de gedachten, wanneer de ziel slechts gering in verwarring is.

Het eindstadium is de onverstoorbare gemoedsrust te midden van het blazen van onzuivere winden.

5.⁵ Toorn (*orgê*) is het volharden in een verborgen haat (*misos*) ofwel het koesteren van wraakzucht (*mnêsikakia*). Toorn (*orgê*) is het verlangen kwaad te doen aan wie ons verbitterd heeft.

6.⁶ Opvliegendheid (*oxycholia*) is een ontijdig in vuur en vlam vliegen van het hart. Verbittering (*pikria*) is een wrange gemoedsbeweging die zich nestelt in de ziel.

7.⁷ Gramschap (*thymos*) is een wispelturigheid in de gedragingen en een misvorming van de ziel⁸.

8. Zoals de duisternis heengaat, zodra het licht begint te schijnen, zo verdwijnt ook alle bitterheid (*pikria*) en gramschap (*thymos*) door de geur van de nederigheid⁹. Daar sommigen snel veranderen na zich toornig gemaakt te hebben (*thymos*), zijn zij nalatig (*amelôs*) om aan (die hartstocht) aandacht te schenken en haar te behandelen. Zij luisteren niet, de ellendelingen, naar degene die zegt: "Het ogenblik van zijn toorn is dat van zijn val" (Sir 1,22).

9. Gramschap is een hevige beweging van de molensteen die in een oogwenk het geestelijk graan en de geestelijke vruchten van de ziel vermorzelt en doet verdwijnen meer dan de beweging van een andere molensteen in één dag. Daarom moeten wij op een verstandige manier er aandacht aan schenken.

10. Gramschap is het ontbranden van een vlam die plots door een hevige wind opvliegt en meer dan een langdurig brandende vlam de akker van ons hart in brand steekt en vernielt¹⁰.

11. Ook dit moeten wij goed weten, vrienden, dat zelfs de slechte demonen zich voor een tijd terugtrekken, opdat wij onze grote hartstochten verwaarlozen alsof het kleine waren en vervolgens ongeneeslijk ziek worden¹¹.

12. Zoals een steen die scherpe hoeken heeft en ruw is, wanneer hij met andere stenen botst en stoot, in zijn volledige scherpte en harde vorm gepolijst wordt en weer in zijn oude ronde toestand wordt gebracht, zo wordt ook de opvliegende (*oxys*) en ruwe (*apotomos*) ziel, wanneer zij zich mengt met een menigte ruwe en heftige mannen en ermee samenleeft, onderworpen aan een van beide alternatieven: ofwel zal zij door het geduldig dragen (*hypomonê*) haar eigen wonde genezen, ofwel trekt zij zich terug (*anachoreo*) en erkent zij volmondig haar eigen zwakheid, daar die laffe vlucht haar zwakheid duidelijk maakt zoals in een spiegel¹².

13. Een toornig (*thymodês*) man is een vrijwillige epilepticus die omwille van een onvrijwillige conditionering (*prolêpsis*) een crisis krijgt en valt¹³.

14. Niets is er zo ongeschikt voor boetelingen (*metanoëô*) als de gramschap (*thymos*) die verwarring¹⁴ brengt, daar nu eenmaal de bekering (*epistrophê*) veel nederigheid eist, terwijl de gramschap juist het teken is van grote eigendunk (*oiêsîs*).

15. Indien dat een kenmerk van hoogste zachtmoedigheid¹⁵ is, zich rustig van hart en liefdevol jegens hem te gedragen die ons op stang gejaagd heeft, zelfs indien hij aanwezig is, dan is ongetwijfeld dat kenmerk van toorn, met woorden en gebaren te ruziën en zich als een wild dier te gedragen¹⁶ tegen degene die ons ontstemd heeft, ofschoon men alleen is.

16. Indien de Heilige Geest de vrede van de ziel én genoemd wordt, én is, en indien de toorn (*orgê*) verwarring van de ziel genoemd wordt en ook is, dan is er niets dat zo pleegt de komst van de Geest in ons door een muur te verhinderen (*apoteichizô*) als de toorn (*thymos*).

17. a. Ofschoon wij weten dat de toorn (*thymos*) zeer veel afschuwelijke afstammelingen heeft, erkennen wij maar één enkele nakomeling ervan, buiten zijn wil geboren, als nuttig, al is hij een bastaard. Ik heb gezien dat mensen op een zinneloze wijze ontvlamden en zo hun langdurig verdrongen wrok (*mnêsikakia*) uitbraakten, en door de ene hartstocht van de andere hartstocht bevrijd werden¹⁷, daar zij met betrekking tot wat hen langdurig bedroefd had ofwel berouw (*metanoia*) ofwel zekerheid van vergeving (*plêrophoria*) kregen vanwege degene die hen hatelijk behandeld had.

b. Ook heb ik gezien dat anderen schijnbaar – maar op een redeloze manier – geduldig verdroegen en in stilzwijgen hun wrok in hun binnenste verdrongen, en ik verklaar hen meer rampzalig dan hen die in razende toorn te keer gingen (*mainomai*), daar zij volgens mij door hun zwartgalligheid de Duif (=de Heilige Geest) verdreven.

18. a. Wij moeten een grote oplettendheid (*epimeleia*) aan de dag leggen omtrent die slang (=toorn), want zijzelf krijgt medewerking van onze natuur, zoals de slang die met de lichamen te doen heeft (*sôma*). Ik heb gezien dat er zich toornig maakten (*orgizomai*) en uit bitterheid (*pikria*) hun eten wegduwden en werkelijk door die zinloze zelfbeheersing (*egkrateia*) het ene vergif bij het andere innamen.

b. En ik heb gezien dat anderen het voorwendsel aangrepen van een schijnbaar redelijke, maar eigenlijk onredelijke toorn (*thymos*) en zichzelf overleverden aan gulzigheid (*gastrimargia*) en uit een put in een afgrond terecht kwamen.

c. Ook heb ik gezien dat anderen, verstandige lieden, zoals goede geneesheren, beide mengden en het grootste voordeel haalden uit hun gematigde vertroosting.

19. Soms doet harmonisch (*symmetros*) zingen de toorn (*thymos*) op uitnemende wijze oplossen. Maar zingen zonder maat (*ametros*) en op een ongepast ogenblik (*akairos*) gaat soms samen met genotzucht. Laten we de juiste ogenblikken (*kairos*) bepalen en zo van het zingen gebruik maken.

20. a. Toen ik om een of andere reden bij hen buiten zat, heb ik gehoord dat kluzenaars (*hesychazontes*) in hun kluis zoals patrijzen in een vogelkooi uit bitterheid (*pikria*) en gramschap (*thymos*) tegen zichzelf aan het vechten waren en toesprongen op het aangezicht van degene die hen gegriefd had als was hij aanwezig. Hen heb ik vroom de raad gegeven niet eenzaam te

leven, opdat zij van mensen geen demonen zouden worden¹⁸.

b. Anderzijds heb ik gezien dat sommigen zinnelijke mensen en stinkenden van hart waren, zachtmoedigen en vleiers, om zo te zeggen, en verliefd op hun broeders (*philadelphos*), houdend van een mooi aangezicht. Hen heb ik aangeraden naar de eenzaamheid (*hesychia*) te gaan als naar een lancet dat vijandig is aan zinnelijk genot en gulzigheid, opdat zij niet op een meelijdenswaardige manier zouden veranderen van een redelijke naar een redeloze natuur.

c. Wanneer er mij enkelen zegden dat zij jammerlijk in beide hartstochten (= gramschap en zinnelijkheid) meegesleurd werden, heb ik hen volstrekt verhinderd op eigen kracht door het leven te gaan en aan hun oversten (*epistatês*) heb ik vriendelijk het volgende voorgehouden: hun toe te staan nu eens voor een tijd deze levenswijze te beoefenen, dan weer gene, terwijl zij met alle middelen hun nek zouden buigen voor hun meester en geestelijke leidsman en op een volmaakte manier onderdanig zijn.

21. De zinnelijke (*philêdonos*) mens benadeelt gewoonlijk zichzelf en wellicht ook een andere, een volgeling van hem, maar een toornig (*thymodês*) man werpt dikwijls zoals een wolf verwarving in heel de kudde en vernedert en verwondt vele zielen¹⁹.

22. Het is groot kwaad het oog van het hart (*ophthalmos tês kardias*) door gramschap (*thymos*) te vertroebelen, zoals de psalmist zegt: "Van gramschap is mijn oog vertroebeld" (Ps 6,7). Maar het is groter kwaad met zijn lippen de onstuimigheid (*ormê*) van zijn ziel te laten blijken. Maar met zijn handen zijn gramschap te bewijzen is in alle opzichten, dunkt me, vijandig en vreemd aan de levenswijze van monniken, van engelen en van God.

23. Indien gij de splinter van iemand anders wilt genezen (cf Mt 7,3-5; Lc 6,41-42), of liever indien gij meent het te doen, snijd hem niet weg en maak hem niet kleiner met een balk, in plaats van met een scalpel. De balk is een hard woord en ongepaste gedragingen. Het scalpel is vriendelijke belering en geduldige berisping. "Weerleg, zegt Paulus, berisp, bemoedig" (2 Tim 4,2) en waarachtig niet: "sla". Indien ook dat zou nodig zijn, doe het zelden, en niet eigenhandig.

24. Laten we het onderzoeken, en wij zullen bevinden dat bij veel toornige mensen (*thymikos*) het vasten, het waken en de stilheid (*hesychia*) in hoge mate beoefend worden, want het doel

van de demon is dingen die de hartstocht aanwakkeren onder voorwendsel van zozegde boete (*metanoia*) en rouwmoedigheid (*penthos*) bij hen in te blazen²⁰.

25. Indien één wolf met de demon als medewerker, zoals we tevoren zegden, een kudde in verwarring kan brengen, dan kan voorzeker één zeer wijze broeder, zoals een zak vol olijfolie, de golven kalmeren en het vrachtschip redden, met een engel als medewerker. In verhouding tot de zwaarte van het vonnis van de eerste ontvangt hij zijn loon van God en wordt voor allen een voorbeeld van hulp.

26. Het beginstadium van het gelukkig geduldig verdragen van het lijden (*anexikakia*) is in bitterheid en zielepijn vernederingen (*atimia*) aanvaardden.

Het middenstadium is zonder droefheid te blijven tijdens die vernederingen.

Maar de voltooiing, indien zij bestaat, is deze vernederingen als zegeningen te beschouwen. Gij eerste verheug u, gij tweede, het ga u goed, gelukkig gij derde omdat gij u verheugt in de Heer.

27. Ik heb bij hen die toornig (*orgilos*) zijn een meelijwekkend schouwspel opgemerkt, dat hen omwille van hun eigenwaan (*oiêsis*), zonder dat zij er zich van bewust waren, overkwam. Want zij waren toornig en werden door hun nederlaag opnieuw toornig en toen ik zag dat een val gestraft werd door een val, stond ik verbaasd. En toen ik zag dat een zonde door een andere zonde gewroken werd, had ik medelijden en was ik ontsteld over de sluwheid van de demonen en het scheelde weinig of ik wanhoopte aan mijn eigen leven.

28. a. Indien iemand zou doorhebben dat hij door eigenwaan (*oiêsis*) en opvliegendheid (*oxycholia*), boosheid (*ponêria*) en huichelachtigheid (*hypokrisis*) gemakkelijk overwonnen wordt, en daarom zinnens is het tweesnijdend zwaard van zachtmoedigheid en geduldig dragen tegen hen te trekken, dan moet hij optrekken en binnengaan in een vollerij als het ware die heil brengt, in een gemeenschap van broeders en liefst van zeer harde broeders, indien tenminste hij die ondeugden volkomen wil afleggen, opdat hij daar door hun brutale en vernederende behandelingen, daarenboven uitgerekt door de geweldige golven door de broeders opgezweept, geestelijk geslagen of mischien ook voelbaar geschaafd en getrapt en vertrapt, gewassen wordt van de onreinheid die zich bevindt in het diepste van zijn ziel (*aisthêsis tês psychês*)²¹.

b. Dat het spreekwoord dat het schimpwoord²² het reinigingsbad is voor de hartstochten van de ziel zelf u overtuige, want sommige mensen die in de wereld leven zeggen, wanneer zij iemand in het gelaat met beledigingen om de oren slaan en er zich over beroemen bij de anderen: "ik heb hem afgewassen". Wat inderdaad de waarheid is.

29. Iets anders is de door rouwmoedigheid (*penthos*) bekomen overwinning op de toorn bij de beginnelingen, iets anders de onbewogenheid (*akinesia*) die aanwezig is bij de volmaakten, want de eerste (de afwezigheid van toorn) wordt door de tranen als door een teugel tegengehouden, de tweede wordt, zoals een slang door de hartstochtloosheid (*apatheia*) als door een zwaard gedood. Ik heb gezien dat drie monniken tegelijk beledigd werden. En de eerste werd getroffen en in verwarring gebracht, maar zweeg. De tweede was vol vreugde om zichzelf, maar bedroefd om degene die hem had uitgescholden. De derde stelde zich de schade die zijn naaste leed voor de geest en weende bitter. Zo kon men beoefenaars zien van vrees en hoop op beloning en van liefde²³.

30. Zoals de koorts van het lichaam weliswaar één is, maar vele en niet één de oorzaken van haar gloed, zo ook hebben de gloed en de beweging van onze gramschap, en wellicht die van onze overige hartstochten, veel verschillende oorzaken en uitgangspunten. Daarom ook is het onmogelijk voor hen eenvormige voorschriften te geven. Maar ik geef als mijn mening bij de zorgvuldige inspanning voor iedere zieke vooral op zoek te gaan naar de geneeswijze. Wellicht kan de eerste therapie zijn de oorzaak²⁴ van de kwaal te achterhalen, want als de oorzaak gevonden is, zullen wij, de zieken, voor haar ook de helpende pleister verkrijgen met de hulp van de goddelijke Voorzienigheid en van geestelijke geneesheren²⁵.

31. a. Dat zij, die samen met ons, in de Heer, willen binnengaan in de geestelijke rechtbank (*noeron dikastêrion*) die ons te wachten staat, figuurlijk binnengaan en op een ietwat duistere wijze omtrent de hartstochten waarover wij het hadden en hun oorzaken samen met ons een onderzoek instellen. Verder, dat de tiran, die de gramschap is, geboeid worde met de boeien van de zachtmoedigheid en, geslagen door het geduld, en meegesleept door de heilige liefde, en staande voor dat tribunaal van de rede in het verhoor ondervraagd worde over wat hem ten laste gelegd wordt: "Zeg ons, dwaas en onwaardige, de naam van uw

vader en van uw moeder die u ellendig ter wereld heeft gebracht. Zeg ons de namen van uw verdorven zonen en dochters. Maar zeg dat ons niet alleen, maar verklaar ook de identiteit van degenen die u bestrijden en doden." Wanneer de toorn ons antwoordt, zou hij blijken zo te zeggen:

b. "Mijn moeders zijn talrijk, ook mijn vader is niet één man. Mijn moeders zijn de ijdelheid, de hebzucht, de gulzigheid en soms ook de onkuisheid (*porneia*) en mijn vader draagt de bijnaam verwaandheid (*typhos*). Mijn dochters zijn wraakzucht (*mnêsikakia*), vijandschap (*echthra*), verdediging voor de rechtbank (*dikaiologia*) en haat (*misos*). Mijn tegenstanders echter, door wie ik nu gevangen word gehouden zijn de daaraan tegengestelde deugden: afwezigheid van toorn (*aorgêsia*) en zachtmoedigheid (*praiotês*). Mijn belaagster wordt nederigheid (*tapeinophrosynê*) genoemd. Wie is het die haar op de wereld heeft gezet? Vraag het haar op de geschikte plaats."

Op de achtste sport ligt de krans van de overwinning op de toorn (aorgêsia). Wie die krans van nature draagt, draagt er wellicht geen tweede. Maar wie hem draagt dank zij zijn zweetdruppels, heeft de acht trappen volledig bestegen.

NOTEN BIJ TRAP VIII

1. Jo.Cl. begint in Trap 8 met de strijd tegen de toorn, gaat ermee verder in Trap 24, waar de zachtmoedigheid de tegenspeelster is van de toorn en geeft afsluitende bemerkings in Trap 26. Vö p. 203.

Jo.Cl. begint met een reeks definities van alle mogelijke vormen van toorn. Gemeenschappelijk aan alle vormen is dat ze betrekking hebben op innerlijke verhoudingen. In zijn verhandeling spelen die fijnzinnige onderscheidingen evenwel geen rol. Vö p.73.

2. § 2 Definitie van de 'afwezigheid van toorn' (*aorgêsia*).

3. De ascese (*ponos*) heeft een overheersende invloed op heel het morele leven. Door haar groeien de deugden. Vö p.193 n. 4.

4. § 3 Definitie van de 'zachtmoedigheid' (*praotês*).

5. § 5 Definitie van de 'toorn' (*orgê*).

6. § 6 Definitie van 'opvliedigheid' (*oxycholia*) en 'verbittering' (*pikria*).

7. §7-10 Definities van 'gramschap' (*thymos*).

8. Bij verdere lectuur van dit hoofdstuk merkt men snel dat deze fijne onderscheidingen geen rol spelen. Jo.Cl. spreekt bijna uitsluitend van

gramschap (thymos) en zelden over toorn (orgê). Bij Jo.Cl. zijn beide een factor van de ziel. Toch kan hij deze thymos verruimen, daar hij hem uit het hart laat buitentreden door de lippen en door de handen tot daden laat overgaan (§22). Vö p. 73v.

9. De nederigheid verdriift de toorn (§8 en 14).

10. De geheime angst voor de toorn die Jo.Cl. bezielt toont hij door twee beelden (§9 en 10): de snelle beweging van de molensteen vermaalt bij een omwenteling meer graan (van de ziel) dan een langzaam draaiende op een volledige dag; een vlam door een hevige wind bewogen vernietigt meer op de akker (van de ziel) dan een langzaam brandende. Vö p. 77.

11. Achter alle hartstochten ziet Jo.Cl. de werking van de demonen. Zie ook §21.

12. Jo.Cl. verduidelijkt het opvoedende werk dat in een monasterium gepresteerd wordt door de vergelijking met een hoekige steen die door vele wrijvingen afgeslepen wordt. Vö p. 76.

13. Het werk van de toorn wordt daardoor vergemakkelijkt dat hij in de natuur van de mens een bondgenoot vindt voor zijn voornemen en hem zo beheerst dat hij gelijk een epilepticus (§13) weliswaar uit vrije wil handelt maar ook als stond hij in de ban van een vijandelijke overmacht. Vö p. 74.

14. Over het wezen van de gramschap (thymos) spreekt Jo.Cl. zeer weinig. Hij zegt alleen dat hij bij zijn slachtoffers verwarring brengt (ook § 16). Vö p. 74.

15. Het toppunt van vrijheid van toorn (aorgêsia) komt overeen met de zachtmoedigheid (praiotês). Vö p. 205.

16. Jo.Cl. ziet in het overheerst worden door toorn het gevaar zich als een dier te gedragen (thêriousthai). Het is een opvatting die men reeds vindt bij Plato (Staat IX 589 ACD), Philo (L.A. II 11, I 92,21vv), Gregorius van Nyssa (Cant.8,VI 251,1 vv), Evagrius (Centuriën VI 85) en Maximus Confessor (Thal. Prol. MSG 90,253 C). Vö p. 76 en n 6. 7. 8.

17. Jo.Cl. heeft verschillende houdingen van de monniken geobserveerd met betrekking tot de toorn: 1) Sommigen verdreven een hartstocht door een andere (17a); 2) sommigen verdrongen hun toorn (§ 17b); anderen weigerden voedsel (18a) of gaven zich over aan zwelgerij (18b) of bewandelden een middenweg (18c); anderen werden toornig omdat zij aan toorn onderworpen zijn, wat Jo.Cl. ziet als eigenwaan (oiêsis) en invloed van de demon (§27). Vö p. 75.

18. Jo.Cl. spreekt over het gevaar van de toorn in het leven van de hesychast. Vö p. 76.

19. Jo.Cl. ziet negatieve (§21) en positieve effecten (de opvoedende werking van de gemeenschap) van de toorn bij cenobieten (§ 28ab). Vö p. 76.

20. Voor Jo.Cl. is de werking van de zonde eerst en vooral zichtbaar in een verhoogde vorm van de aanvallen der demonen (§27). Vervolgens gaat de demonische tactiek erop uit, de zonden te vermeerderen. Jo.Cl. kent gevallen dat mensen in de greep van de hartstocht van de toorn onder voorwendsel van rouwmoedigheid bereid zijn vasten, nachtwaken en soortgelijke ascetische oefeningen op zich te nemen, waardoor de aanwe-

zige hartstocht evenwel aangewakkerd wordt. Vö p. 65v.

21. Hieruit blijkt de grote betekenis die de monnikengemeenschap heeft voor Jo.Cl. bij de bestrijding van de hartstochten. Vö p. 174.

22. Het "schimpwoord", tevoren bewijs van onvoorwaardelijke gehoorzaamheid, verschijnt hier als werkzaam middel om een gevaarlijke hartstocht te overwinnen. Vö p. 76.

23. Jo.Cl. onderscheidt verschillende graden in de ontwikkeling van de toorn. Bij de beginnelingen groeit ze uit de rouwmoedigheid; bij de volmaakten heerst de onbewogenheid en wordt de toorn verdreven door de hartstochtloosheid.

Die drie graden verdeelt hij volgens de motivering: de beledigde zwijgt uit vrees (phobos). De tweede is begaan met zijn beloning (misthos) de derde is enkel begaan met de schade aan zijn naaste, handelt uit liefde (agapê) Vö p. 204 v.

24. Bij het bestrijden van de hartstochten moet men eerst hun oorzaak vinden om het juiste geneesmiddel te kunnen toepassen. Dat is de taak van de geestelijke geneesheren. Vö p. 187 n. 2.

25. Het uitzien naar hogere machten (§25, 30) toont de vrees bij Jo.Cl. voor deze hartstocht. Vö p. 77.

Negende Trap: Verhandeling over de wrok (mnêsikakia).

1. De heilige deugden gelijken op de ladder van Jakob, de goddeloze ondeugden op de afgevallen ketenen van Petrus, het hoofd (der apostelen). Want de deugden leiden de ene naar de andere en voeren hem die hen verkiest naar boven naar de hemel. Maar de ondeugden plegen de ene de andere voort te brengen en tegelijkertijd elkaar samen te houden¹. Daar we nu ook hebben gehoord dat de onzinnige gramschap (*thymos*) de wrok haar eigen telg noemt, laten wij dan, daar het gunstig oogenblik (*kairos*) ons uitnodigt, over de wrok handelen.

2.² Wrok is eindpunt van gramschap (*thymos*), beschermer (*phylax*) van zonden, haat van gerechtigheid, vernietiging van deugden, vergif van de ziel, worm van het intellect (*nous*), schaamte voor het gebed³, uitroeiing van het smeekgebed, de vervreemding van de liefde, spijker in de ziel gedreven, onaangenaam gevoel gekoesterd omwille van de zoetheid van zijn bitterheid, aanhoudende zonde (*hamartia*), wetsovertreding (*paranomia*) die geen slaap kent, voortdurende slechtheid.

Ook is die duistere en lelijke hartstocht – ik bedoel inderdaad de hartstocht van de wrok – een van die ondeugden die geproduceerd worden, niet van degenen die productief zijn⁴. Daarom willen wij over de wrok niet zeer veel zeggen⁵.

3. Wie toorn bedaart, neemt wrok weg, want, zolang de vader leeft, gebeurt het verwekken van kinderen.

4. Wie liefde bezit, is vreemd aan (*xeniteuô*) wrok (*mênis*). Wie haat koestert, verzamelt hinderlijk werk voor zichzelf.

5. De tafel van liefde is vreemd aan (*xeniteuô*) haat (*misos*) en zuivere geschenken verzachten de ziel. De met onverschilligheid gedekte tafel is de moeder van de vrijpostigheid (*parrhêsia*) en door het venster van liefde (*agapê*), zal gulzigheid (*gastrimargia*) binnenspringen⁶.

6. Ik heb gezien dat haat een langdurige ontuchtige (*porneia*) relatie verbrak en dat wrok dan buiten verwachting de ontbinding van die relatie daarna in stand hield. Wonderbaar schouwspel: de ene demon die de andere geneest⁷. Dat was wellicht een werk van de goddelijke Voorzienigheid en niet een werk van de duivels (*daimon*).

7. Wrok is ver verwijderd van de solide natuurlijke liefde. Maar

ontucht (*porneia*) benadert wrok gemakkelijk. Ook bij een duif ziet ge dat luizen op een verborgen wijze aanwezig zijn⁸.

8. Als ge wilt wrokken (*mnêsikakeô*), wrok dan tegen demonen, en als gij wilt haten (*echthrainô*), haat dan uw lichaam altijd door. Een ondankbare en verraderlijke vriend is het vlees, en hoe meer het gekoesterd wordt, des te slechter het u behandelt.

9. Wrok is een Schriftverklaarder die de woorden van de Geest naar zijn eigen gemoedsgesteltenis interpreteert⁹. Dat hem het gebed van Jezus¹⁰ beschame, dat wij met Hem (Jezus) niet kunnen bidden, indien we wrok koesteren.

10. Indien gij na veel strijd (*pykteuô*) deze doorn (nl. de wrok) tenslotte niet kunt verwijderen, toon dan berouw (*metanoëô*) vóór uw vijand al was het maar met uw mond, opdat gij ten zeerste beschaamd zult worden over uw huichelarij te zijnen opzichte en hem oprecht zult beminnen, geprikkeld door uw geweten als door vuur.

11. Dàn zult gij weten dat gij bevrijd zijt van die verrotting, niet wanneer gij bidt voor degene die u gekwetst heeft, ook niet wanneer gij hem met geschenken beloont, ook niet wanneer gij hem aan tafel nodigt, maar wanneer gij, na vernomen te hebben dat hij terechtgekomen in een geestelijk of lichamelijk ongeluk, bedroefd zijt en (over hem) weent als over uzelf.

12. Een wrokkige hesychast is een zich verbergende adder, die dodelijk gif in zichzelf meedraagt¹¹. Herhaalde overwegingen van het lijden van Jezus zal de ziel die wrok koestert genezen, want zij zal hevig beschaamd worden door zijn geduldig verdragen (*anexikakia*)¹².

13. Wormen ontwikkelen zich in vermolmd hout en wrok hecht zich aan zeer zachte maar slechts ogenschijnlijk rustige zeden. Hij die de wrok heeft weggeworpen, vindt vergiffenis, maar hij die er aan vastgelijmd is, wordt beroofd van elke barmhartigheid.

14. Er zijn er die zich overleveren aan zwoegen en zweten om vergiffenis te bekomen. Maar de man die geen wrok koestert (*amnêsikakos*) steekt hen voorbij, indien het woord waar is: "Vergeef spoedig, en u zal [rijkelijk] vergeven worden" (cf Mt 6,14-15).

15. De vergevensgezindheid (*amnêsikakia*) is een bewijs van de oprechte boete (*metanoia*), maar hij die vijandschap aanhoudt, en meent boete te doen (*metanoëô*), gelijkt op iemand die in zijn slaap meent te lopen.

16. Ik heb wrokkige mensen gezien die anderen loofden omwille van hun vergevensgezindheid, en waarlijk door hun eigen woorden tot inkeer gebracht, deden zij hun hartstocht ophouden.

17. Dat niemand mene dat die geestelijke verblinding (*skotomênê*) een onbeduidende hartstocht is, want dikwijls pleegt ze ook binnen te dringen bij geestelijke (*pneumatikos*) mannen.

Negende trap: Dat hij die hem bereikt heeft voortaan met vrijmoedigheid de vergiffenis van zijn zonde vrage aan God de Redder.

NOTEN BIJ TRAP IX

1. "Zie duidelijk hoe Jo.Cl. dit hoofdstuk geordend heeft. Omdat zij naar boven leiden vergelijkt hij de deugden met een ladder. Want het is duidelijk dat ieder die een ladder bestijgt naar boven gaat. Maar de ondeugden stelt hij gelijk aan een zware keten, omwille van de zwaarte, meen ik, en omdat zij de gebondenen steeds naar beneden trekt ofwel omdat zij niet toelaat dat hij iets vrij onderneemt. En dat is juist. Want de ondeugd pleegt een zo groot gewicht op het hart te leggen, dat het soms niet mogelijk is het meest pijnlijke te bemerken. Door te spreken over 'de afgevallen' (keten) toont hij duidelijk hoe het mogelijk is ze af te werpen door de vurigheid van het geloof, indien wij willen, en dit in te zien door Petrus en niet een andere als voorbeeld te stellen. Want Petrus wordt betuigd vuriger te zijn dan de anderen in zijn geloof of omwille van zijn boete (metanoia)." sS

2. §2 Definities van de 'wrok' (mnêsikakia).

De betekenis van de wrok en zijn plaats in het geestelijk leven werkt Jo.Cl. duidelijk uit. Hij onderstreept drie elementen: 1) als voortdurende zonde is hij de beschermer en bevorderaar van iedere zondige houding, en 2) daarmee ook de vernietiger van alle deugden, bijzonder van de liefde (agapê), en 3) vijand van het gebed: een mens door wrok bezield kan de vijfde bede van het gebed des Heren niet bidden (Zie n 3 en 4) Vö p. 79.

3. "'Schaamte voor het gebed' betekent dit: daar wij in het gebed des Heren bidden: 'En vergeef ons onze schulden, zoals ook wij vergeven hebben aan onze schuldenaren', moeten wij ons schamen onder beschuldiging van ons geweten, wanneer wij niet vergeven, zoals hij verder zegt: 'Dat hem het gebed van Jezus (§9) beschame, enz.'" sS

4. " nl. van degenen die veroorzaakt worden, en niet van degenen die veroorzaken: want de wrok ontstaat uit gramschap. Want ook de toorn die uit de hoogmoed komt verwekt wrok en de wrok veroorzaakt nijd (phthonos) en moord (phonos)." sS

5. Na de voorafgaande grondige uiteenzetting volgen in los verband enige opmerkingen van praktische aard, waarbij Jo.Cl. niet exhaustief wil zijn. Vö p. 79.
6. Evagrius ziet in geschenken en maaltijd een middel om de verzoening te realiseren (Prakt. 26: "geschenken doen de wrok luwen. Moge Jakob u daarvan overtuigen, want hij wist Esau met giften te sussen toen deze met vierhonderd man tegen hem uitrok (Gn 32,7). Laten wij daarentegen, wij die arm zijn, door een tafel ons onvermogen aanvullen. (Mon. Cah 35 p. 26) en ook de woestijnvaders (Poimen, 4, Mon Cah 10-11, p. 184-185).
7. Jo.Cl. is steeds geboeid door het fenomeen dat een hartstocht een andere verdrijft (zie 8§ 17). Hier bericht hij over een ervaring waarbij haat een ontuchtige relatie verbrak en wrok die het resultaat bekrachtigde. Hij verwondert zich hier over twee zaken. Over het feit dat demonen elkaar bekampen, waarin hij een mysterieuze werking van de goddelijke Voorzienigheid ziet en over het feit dat een demon genezing bewerkt en niet de liefde, terwijl de liefde ontucht in de hand werkt. Vö p. 79.
8. "d.i. de ondeugd in de deugd: zoals de luis de duif ongemerkt kwelt en te gronde richt, zo verdelgt en doodt de ontucht de liefde." s.
9. Jo.Cl. geeft geen voorbeelden. De betekenis is: het gebed des Heren verijdelt de poging van de wrok om zich door een willekeurige Schriftverklaring te rechtvaardigen. Vö p. 79.
10. d.i. het Onze Vader, niet het Jezusgebed.
11. d.i. wanneer de uiterlijk zichtbare toorn verdwenen is, blijft de wrok in het geheim een macht. Al zegt hij in §2 dat de wrok het eindpunt van de toorn is, in § 3 dat wie zijn toorn bedaart ook zijn wrok wegneemt en in § 4 dat wie liefde bezit de wrok verdelgt. Vö p. 78v.
12. Eigen aan Jo.Cl. is het op het lijden van Christus te wijzen als op het voorbeeld bij uitstek voor het geduldig verdragen van beledigingen en ook daarin de mogelijkheid te ontdekken wrok te overwinnen. Vö p. 80.

Tiende Trap: Verhandeling over de kwaadsprekerij (katalalia).

1a. Geen zinnig mens, meen ik, zal tegenspreken dat kwaadsprekerij voortkomt uit haat (*misos*) en wrok (*mnêsikakia*)¹. Daarom ook wordt zij (=de kwaadsprekerij) na haar verwekkers (=haat en wrok) als in de juiste volgorde geplaatst.

b.² Kwaadsprekerij is vrucht van haat, subtiele ziekte, vette maar geheime en verborgen bloedzuiger, die het bloed van de liefde opzuigt en vernietigt, gehuichelde liefde, oorzaak van onreinheid en zwaarte van het hart, verdelging van zuiverheid.

2. Zoals er meisjes zijn die zonder schaamte het kwade doen, en er anderen zijn die in het geheim op een meer bescheiden wijze slechtere dingen verrichten dan de eersten, zo kan men hetzelfde zien bij de onwaardige (*atimia*) hartstochten. Zulke meisjes zijn hypocrisie (*hypokrisis*)³ boosheid (*ponêria*), droefheid (*lypê*), wrok (*mnêsikakia*), kwaadsprekerij (*katalalia*) van het hart. Ogen-schijnlijk houden zij andere dingen voor dan zij op het oog hebben.

3. Ik heb sommigen horen kwaadspreken en ik heb hen berispt. En dit antwoordden deze bewerkers van het kwaad tot hun zelfverdediging (*apologia*): zij doen dit uit liefde en bekommernis (*phrontis*) voor degene van wie ze kwaadspreken. Ik evenwel zegde hen op te houden met zulke liefde, opdat niet zou liegen hij die gezegd heeft: "Die in het verborgen kwaadspreekt over zijn naaste, hem verjoeg ik" (Ps 100,5). Indien gij beweert hem te beminnen, bid dan in het geheim voor die man en spot niet met hem. Want die vorm van liefde is aangenaam aan de Heer.

4. Vergeet ook het volgende niet en gij zult u volledig onthouden te oordelen wie een misstap begaat⁴. Judas behoorde tot de groep der apostelen, de (goede) moordenaar tot de groep van de misdadigers en, o wonder, hoe is in één oogwenk de verandering geschied.

5. Indien iemand de geest van kwaadsprekerij wil overwinnen, dat hij dan zijn verwijt niet richte tot wie de fout maakt, maar tot de influisterende demon⁵. Want niemand wil tegen God zondigen, ook niet indien wij allen vrijwillig (*abiastôs*: zonder dwang) zondigen⁶.

6. Ik heb gezien dat een man openlijk (*prophanôs*) gezondigd had, en in het geheim (*lelêthotôs*) boete deed (*metanoëð*). En ik bevond dat hij, die ik als ontuchtige (*pornos*) had veroordeeld, in de ogen van God als kuis (*sôphrôn*) beschouwd werd, daar hij Hem gunstig voor zich gestemd had door zijn oprechte bekering (*epistrophê*).

7. Ontzie nooit wie bij u over zijn naaste kwaadspreekt, maar zeg hem liever: "Hou op, broeder, ik val dagelijks in zwaardere zonden, hoe kan ik dan die man veroordelen? Want deze dubbele winst zult gij maken, met één zalf hebt gij én uzelve én uw naaste genezen."

8. Dat is ook één van de binnenwegen die naar de vergiffenis van de zonden leidt, ik bedoel: niet oordelen, indien tenmiste dit waar is: "Oordeel niet en gij zult niet geoordeeld worden" (Lc 6,37). Het vuur past niet bij het water, zoals het oordelen niet past bij wie boete wil doen (*metanoëð*).

9. Zelfs indien gij iemand zoudt zien zondigen op het ogenblik zelf dat hij sterft, veroordeel hem ook dan niet, want het oordeel van God is ondoorzienbaar voor de mensen. Sommigen hebben openlijk zware zonden bedreven, maar grotere (goede) daden gesteld in het verborgene. Hun critici worden dus bedrogen, daar zij vasthouden aan de rook in plaats van aan de zon⁷.

10. Luister naar mij, luister alle verderfelijke controleurs van de daden van de anderen, indien het waar is, zoals het inderdaad ook is, dat "Met het oordeel, waarmee gij oordeelt, gij zult geoordeeld worden" (Mt 7,2), dan zullen wij voorzeker, hetzij met de ziel, hetzij met het lichaam, in die zonden vallen, waarvan wij de naaste verwijten maken. En het zal niet anders zijn.

11. Zij die scherpzinnige en nauwgezette controleurs zijn van de zonden van hun naaste, vallen in die hartstocht (=kwaadsprekerij), omdat zij nog geen voortdurende en volmaakte herinnering aan en bezorgdheid over hun eigen zonden hebben verworven. Want indien iemand, na de sluier van zijn eigenliefde (*philautia*) te hebben verwijderd, nauwkeurig zijn eigen fouten in ogeschouw zou nemen, zal hij zich voortaan over niets anders in zijn leven bekommeren⁸. Hij zou immers ook berekenen dat zijn eigen levenstijd voor hem niet voldoende zou zijn om over zichzelf te treuren (*penthos*), zelfs indien hij honderd jaar zou leven, en zelfs indien hij zou zien dat heel de Jordaanstroom als tranen uit zijn ogen zou vloeien⁹.

12. Ik heb de rouwmoedigheid (*penthos*) onderzocht, en ik heb

in haar geen spoor van kwaadsprekerij (*katalalia*) of veroordeling (*katakrisis*) gevonden.

13. De demonen dwingen ons ofwel te zondigen ofwel, indien wij niet zondigen, de zondaars te oordelen, opdat de moorde-naars (=demonen) door het tweede (=het oordeel) het eerste (=onze zuiverheid van hart) zouden bezoedelen. Weet dat dit het herkenningsteken is van wrokkigen en van afgunstigen: zij kritiseren en belasteren graag en lichtzinnig de leer, de daden en de goede werken van de naaste, daar zij op deerniswekkende wijze doordrenkt zijn van een geest van haat (*misos*).

14. Ik heb gezien dat sommigen in het geheim en verborgen voor de wereld zeer zware zonden bedreven en steunend op de faam van hun eigen zuiverheid hen, die in het openbaar enkele onbeduidende fouten begingen, vreselijk aanvielen.

15. Oordelen is schaamteloze roof van een prerogatief van God, maar veroordelen brengt de ondergang van de eigen ziel.

16. Zoals de eigendunk (*oiêsis*) ook bij ontstentenis van een andere hartstocht haar bezitter kan ten onder brengen, zo kan ook het oordelen, op zichzelf en alleen in ons aanwezig, ons geheel en al te gronde richten, indien tenminste de bekende Farizeeër daarvoor veroordeeld is (cf Lc 18,14).

17. Omdat de goede druivenplukker de rijpe druiven eet, zal hij geen onrijpe druiven plukken. En de goedgestemde en verstandige geest zal alle deugden, die hij bij mensen ziet, ijverig noteren, maar de dwaze geest zal de redenen tot kritiek en de tekortkomingen navorsen. Over hem werd gezegd: "Zij doorvorsten de boosheid, en al vorsende hebben zij zich in hun vorsingen uitgeput" (Ps 63,7).

18. Veroordeel ook niet, wanneer gij het met uw eigen ogen ziet, want ook zij (= uw eigen ogen) hebben zich dikwijls vergist.

Tiende trap. Wie hem overwonnen heeft, is een beoefenaar van de liefde (agapè) of van de rouwmoedigheid (penthos).

NOTEN BIJ TRAP X

1. Op deze innerlijke samenhang hebben ook de woestijnvaders reeds opmerkelijk gemaakt. Zo abt Poimen 68: Abt Poimen zei: Dit gaf God als levensnorm aan Israël: zich te onthouden van wat met de natuur strijdig is, dat wil zeggen, van toorn, van opvliegendheid, van naijver, van haat, van kwaadspreken tegen zijn broeder, en het overige van de oudheid (d.i. het Oude Testament, de tijd van de onverloste mens, waarin de boosheid heerste) VS, Mon. Cah 10-11, p. 197. Vö p. 80v.
2. §1b geeft de definities van de kwaadsprekerij (katalalia).
3. Hypocrisie is gehuichelde liefde (agapê) die voorgeeft de broeders in alles te willen helpen. Vö p. 81.
4. 'Oordelen' en 'veroordelen' is nauw met kwaadsprekerij verbonden.
5. Jo.Cl. benadrukt sterk de invloed van de demon op de vrije wil, niet om het schuld karakter van de zonde te minimaliseren, maar om de belasting van de naaste onmogelijk te maken. Vö p. 82; 64 n. 7.
6. "D.i. wij zondigen niet onvrijwillig, daar wij een vrije wil bezitten, maar omdat wij bedrogen worden door de demonen en door onze eigen geest naar het genot van de zonden en de hartstochten getrokken worden." s
7. "Jo.Cl. stelt de goede werken gelijk met de zon, de waarheid en het licht, de zonde met de leugen, de duisternis en de rook." s.
8. Wie zijn zonden werkelijk erkent, heeft voor niets anders nog tijd. Vö p. 170 n. 1.
9. De betekenis van de tranen is hier krachtig onderstreept. Vö p. 170 n. 1.

Elfde Trap: Verhandeling over de veelpraterij (polylogia) en het stilzwijgen (siôpê)

1. In het voorgaande is u bondig uiteengezet hoe hoogst gevaarlijk het is te oordelen (over anderen) en hoe het ook bij hen, die een goede naam hebben, binnensluipt; beter nog, het is oordelen van zichzelf en door zijn eigen tong gestraft worden. Nu dan rest me met weinig woorden ordelijk te bespreken én de oorzaak (van die ondeugd), én de deur waarlangs zij binnenkomt of naar buiten gaat.

2.¹ Veelpraterij (*polylogia*) is de zetel, waarop ijdelheid (*kenodoxia*) zichzelf pleegt in het licht te plaats en opzichtig te vertonen². Veelpraterij is symptoom van onwetendheid³, deur van kwaadsprekerij (*katalalia*), gids voor schuine geestigheid, dienaar van leugen, ontbinding van berouw (*katanyxis*), oorzaak of verwekker van lusteloosheid (*akedia*), voorloper van de slaap, verstrooiing van inkeer (*synnoia*)⁴, verdwijning van waakzaamheid (*phylakê*), het koelvat van vurigheid (*thermê*), wegwijning van gebed (*proseuchê*).

3.⁵ Verstandig stilzwijgen (*siôpê*) is moeder van gebed, terugroeping uit gevangenschap (*aichmalôsia*)⁶, bewaking van vuur, opzichter over (slechte) gedachten, bespieder van vijanden, gevangenis voor rouwmoedigheid (*penthos*), vriend van tranen, beoefenaar van de gedachtenis aan de dood (*mnêmê thanatou*), schilder van de (eeuwige) straf, volhardende overweger van het (laatste) oordeel, dienaar van de (heilzame) onrust, vijand van vrijpostigheid, metgezel van stilheid (*hesychia*), tegenstander van verlangen om onderricht te geven, vermeerdering van kennis, veroorzaker van beschouwing (*theôrêma*), onzichtbare vooruitgang, verborgen opgang.

4. Wie zijn misstappen (*paraptôma*) kent, bedwingt zijn tong, maar de veelprater (*polylogos*) kent zichzelf nog niet zoals het moet. Wie van stilzwijgen houdt nadert tot God. En terwijl hij in het verborgene met Hem spreekt, wordt hij door God verlicht. Het stilzwijgen van Jezus beschaamde Pilatus (cf Mt 27,15). En de stilheid (*hesychia*) van een man doet zijn ijdelheid ophouden.

5. Na één woord gesproken te hebben weende Petrus bitter, daar hij niet indachtig was geweest Hem die gezegd heeft: "Ik

zei, ik zal mijn wegen bewaken, om niet met mijn tong te zondigen" (Ps 38,1) en die andere die gezegd heeft: "Het is beter van hoog op de aarde te vallen, dan te vallen door zijn tong" (Sir 20,18).

6. Veel wil ik hierover niet schrijven, ofschoon de sluwheid van de hartstochten mij aanspoort het te doen. Niettemin heb ik gehoord dat iemand⁷, die mij eens ondervroeg over de stilheid (*hesychia*), zegde dat de veelpraterij steeds geboren wordt uit één van volgende oorzaken: ofwel uit een slecht en onmatig gedrag en levenswijze, – want ook de tong, zegde hij, is een lidmaat van het lichaam, en daarom dan ook wordt ze opgeleid, en vergt zij oefening –, ofwel, bij hen die strijden⁸, ontstaat zij vooral uit de ijdelheid, en ja soms zelfs uit de gulzigheid. Daarom dan bedwingen dikwijls velen, die hun maag beteugelen, met een soort geweld en uitputting ook én hun tong, én de veelpraterij, die uit haar voortkomt.

7. Wie bezorgd is (*merimnaô*) over zijn heengaan (*exodos*), stelt paal en perk aan zijn woorden. En hij die de rouwmoedigheid (*penthos*) van de ziel verworven heeft, wendt zich af van veelpraterij als van vuur.

8. Wie de stilheid (*hesychia*) liefheeft, doet zijn mond op slot. Maar wie graag naar buiten gaat, wordt door zijn hartstocht uit zijn cel verjaagd⁹.

9. Wie de geur kent van hemels vuur, vlucht de gemeenschap der mensen zoals een bij de rook, want de rook verjaagt de bij, maar de omgang met mensen benadeelt hem (die de geur van hemels vuur kent)¹⁰.

10. Zeer weinigen kunnen het water dat niet is ingedijkt tegenhouden, maar veel minder mensen kunnen een onbeheerste mond bedwingen.

Elfde trap. Wie er in geslaagd is hem te veroveren, die heeft een massa ondeugden met een slag weggehakt.

NOTEN BIJ TRAP XI

1. § 2 Definities van de 'veelpraterij' (polylogia).

2. Jo.Cl. staat hier ook in een lange monastieke traditie, die veelpraterij

verbindt met ijdelheid, die alleen spreekt om zichzelf te tonen en te pochen.

Vö p. 86.

3. De veelpraterij berust op de onwetendheid nopens eigen innerlijk leven.

Vö p. 86.

4. 'synnoia' = meditatie, geestelijke concentratie, inkeer.

5. §3 Definities van het 'stilzwijgen' (siôpê).

Vgl. Benedictus, Regel voor monniken; Hst. 6 Over de zwijgzaamheid:

Laten wij doen wat de profeet zegt: "Ik sprak: mijn wegen zal ik bewaken om niet te zondigen met mijn tong. Ik heb bij mijn mond een wacht gesteld; ik heb niet gesproken, maar ben bescheiden geweest, en zelfs over goede dingen heb ik gezwegen" (Ps 39,2-3). Hier wijst de profeet erop, dat als men goede gesprekken soms terwille van de zwijgzaamheid moet achterwege laten, men dus zeker de slechte moet vermijden omwille van de straf die op de zonde volgt. Daarom zal aan volmaakte leerlingen vanwege het groot belang van het stilzwijgen maar zelden verlof gegeven worden voor een gesprek, zelfs als het goede, heilige en vruchtbare gesprekken betreft. Want er staat geschreven: "Bij veel spreken kan men de zonde niet vermijden" (Spr 10,19), en elders: "De tong heeft macht over dood en leven" (Spr 18,21). Spreken en onderrichten is trouwens de taak van de meester, de leerling dient te zwijgen en te luisteren. Heeft men dan ook iets te vragen aan de overste, dan vraagt men het met alle nederigheid en eerbiedige onderdanigheid. Stijlloze grappen echter en ieder gepraat dat enkel dient om de lachlust op te wekken wijzen wij voor altijd en overal van de hand en wij staan niet toe, dat een leerling zijn mond opent voor dergelijke praat.

6. 'aichmalôsia' = de geestelijke gevangenschap door de hartstochten en de demonen.

7. Jo.Cl. beroept zich op het oordeel van een kenner om de oorzaak van de veelpraterij te leggen in de hele levenswandel, meer bepaald de slechte gewoonte of in de macht van de ijdelheid, meer bepaald de gulzigheid. Hij maakt een fijn onderscheid: de slechte gewoonte ziet hij als de algemeen geldige oorzaak, terwijl de beide hoofdzonden slechts bij de monniken ('die een ascetisch leven leiden') als bron gevonden worden. Hij legt vooral het accent op de ijdelheid. Van de gulzigheid zegt hij 'en ja zelfs soms'. Vö p. 85 en n. 1.

8. "hen die strijden" d.i. een ascetisch leven leiden: de monniken. Vö p. 85 en n. 2.

9. In die zin Antonius 10: "Verder sprak hij: Zoals de vissen, die lang op het droge liggen, sterven, zo verslappen ook de monniken, die lang buiten hun kluis vertoeven of hun tijd met wereldlingen verdoen, in de spanning van hun rust. Zoals dus de vissen zich reppen naar de zee, zo moeten ook wij ons reppen naar onze kluis, om niet, als we lang buiten blijven, onze waakzaamheid van binnen te vergeten". VS, Mon Cah 10-11, p. 22.

10. Het radicale middel tegen de veelpraterij is zich terugtrekken in zijn cel d.i. in de stilheid en de omgang met mensen te vluchten. Deze houding vindt men ook in de VS, Arsenius, 13, "Eens zei abt Marcus tegen abt

Arsenius: "Waarom ontvlucht gij ons?" De grijsaard zei hem: "God weet dat ik u allen liefheb, maar ik kan onmogelijk tegelijkertijd met God en met de mensen verkeren. De duizenden en tienduizenden daarboven willen slechts één ding, maar de mensen willen vele dingen. Ik kan dus niet God verlaten en me onder de mensen begeven". (Mon. Cah. 10-11), p 31.

Twaalfde Trap: Verhandeling over de leugen (pseudos)

1. ¹ Vrucht van steen en ijzer is vuur, vrucht van veelpraterij en boertigheid (*eutrapelia*) is leugen. Leugen is verdelging van liefde (*agapê*), meined, verloochening van God.

2. Dat geen weldenkend mens mene dat de leugen een lichte zonde is, want de alheilige Geest heeft over haar een meer vreeswekkend oordeel geveld dan over alle andere daden. Indien "Gij allen te gronde zult richten die leugentaal spreken" (Ps 5,7), zoals David tot God zegt, wat zullen zij dan ondergaan die met eden hun leugen bekrachtigen?

3. Ik zag dat enkelen groot gingen op hun handigheid in het liegen, en door het vertellen van schuine moppen en beuzelpraat deden schaterlachen en op een erbarmelijke wijze de rouwmoedigheid (*penthos*) van de toehoorders² deden verdwijnen.

4. Telkens wanneer de demonen zien dat wij menen vanaf het eerste begin ons te moeten verwijderen van het luisteren naar de geestigheden van de slechte meester als van de pestziekte, dan pogen zij ons te verlokken door twee gedachten, ofwel door ons in te fluisteren: "Doe de verteller geen pijn", ofwel door voor te spiegelen: "Toon u niet godlievender dan de aanwezigen". Ren weg, treuzel niet, anders zult gij tijdens uw gebed u de voorstelling van die geestigheden voor de geest halen. Vlucht niet alleen, maar ontbind ook vroom die slechte vergadering door de herinnering (*hypomnêsis*) aan de dood en het oordeel er midden in te werpen, want het is beter dat gij wellicht daardoor een weinig besprenkeld wordt met ijdele glorie (*kenê doxa*), maar dat er zo voor velen een hulpverlener gevonden wordt.

5. Huichelarij is dikwijls moeder van de leugen en haar oorzaak. Want sommigen definiëren de huichelarij niet anders dan een oefening en een in de praktijk brengen van leugen met eed erin vermengd en verstrengeld. Wie vreeze des Heren³ bezit, leeft gescheiden van (*xeniteuô*) leugen, want hij bezit zijn eigen geweten als een onomkoopbare rechter.

6. Zoals wij bij alle hartstochten een verschil van schade erkennen, zo ook bij de leugen⁴. Anders zal het oordeel zijn over wie uit vrees voor de straf gelogen heeft, anders het oordeel over het

liegen, wanneer er geen gevaar voorligt. De ene liegt uit louter plezier, de andere uit amusement, de ene liegt om de aanwezigen te laten lachen, de andere om zijn broeder te pesten en hem kwaad te berokkenen.

7. Door foltering van de magistraten wordt leugen verwijderd, maar door overvloed van tranen wordt ze geheel en al vernietigd. De influisteraar van de leugen neemt als voorwendsel de daden van goddelijke menslievendheid (*oikonomia*⁵) en beschouwt daden die de ziel in het verderf storten als daden van gerechtigheid (*dikaïosynê*). De leugenbrouwer beweert dat hij een nabootser is van Rachab en zegt dat hij door de vernietiging van zichzelf de redding van anderen bewerkt.

8. Wanneer wij volledig rein zijn van leugen, laten wij haar dan toe met vrees, indien de omstandigheden het vragen⁶. Een klein kind kent geen leugen, ook niet een ziel bevrijd van slechtheid. Wie door wijn verblijd is zal onvrijwillig in alles de waarheid zeggen en wie dronken is van berouw (*katanyxis*) zal niet kunnen liegen.

Twaalfde trap. Wie hem bestegen heeft, bezit het fundament voor alle deugden.

NOTEN BIJ TRAP XII

1. § 1 Definities van de leugen.
2. 'Toehoorders' (*prosakrôomenoi*) zijn een klasse van boetelingen – zij worden ook *prosklaiontes* d.i. 'wenenden' genoemd –. Zij staan buiten de deuren van de kerken en door oprechte boete (*metanoia*) en zeer diep berouw (*penthos*) trachten zij hun opname of wederopname te verkrijgen. (Figuurlijk bedoelt Jo.Cl. met dat woord ook allen die boete doen en berouw hebben over hun eigen zonden), maar die door hun grappen het resultaat van hun goede inspanningen niet bereiken." Ss
3. "Verlangen naar menselijke roem leidt tot de leugen. De leugen in nederigheid uitroeien vergroot de vreeze Gods in uw hart." S
4. Jo.Cl. interesseert zich voor de verscheidene vormen van de leugen en de aanleidingen voor hun ontstaan. Dienovereenkomstig worden ook de straffen genuanceerd die in het oordeel uitgesproken worden. Vö p. 87. "Jo.Cl. handelt hier over het verschil tussen de leugens en het oordeel erover. Leugen ontstaat ofwel uit genot (*hedonê*) of uit hoffelijkheid

(asteiotês) of uit listigheid (doliotês) of uit huichelarij (hypokrisis) of ook wanneer de gelegenheid zich voordoet, door degene die de waarheid spreekt over te halen om de naaste te redden ofwel zijn woord te veranderen, zoals Rachab, ofwel zijn gewoonte, zoals David, ofwel zijn argument, zoals Samuel bij de zalving van David." sS

5. De eerste betekenis van 'oikonomia' is 'beheer van een huis'. Paulus gebruikt de term voor Gods wil om de mens te redden en te vergoddelijken door de verlossende menswording van zijn Zoon (cf Ef 1,9-10). De kerkvaders gebruiken deze term in verband met het mysterie van de incarnatie en reserveren de term 'theologie' voor het mysterie van de heilige Drie-eenheid. Maar door analogie gebruiken zij 'oikonomia' ook voor het geheel van de providentiële beschikkingen van God waarmee Hij in zijn liefde voor de mensen (philantropia), hun zwakheid tegemoet komt om hen te redden (1§40). Deze providentiële pedagogie is een van de fundamentele categorieën van de leer van Jo.Cl. (cf 4§50, 115; 5§ 10; 7§ 57; 20§ 9; 26§ II 44a; cf 9§ 6). Zoals het mysterie van de incarnatie, is deze goddelijke beschikking paradoxaal, tegenstrijdig, en kan zij de indruk wekken van een barmhartige dubbelheid waardoor God zijn heilswil realiseert langs wegen die tegenstrijdig lijken en waarvan alleen een scherp onderscheidingsvermogen het geheim kan doorpriemen. Vandaar het frequent voorkomen van het thema in 26 § I 44,60; II 6, 14b, 44a.

In deze paragraaf betekent 'oikonomia' (beschikking) de houding waarin de mens jegens anderen die goddelijke welwillendheid nabootst, en met eerbied voor persoonlijke situaties, een soepelheid aan de dag legt die tegengesteld kan lijken met de eerbied voor een strikte objectiviteit. Maar Jo.Cl. waarschuwt voor de illusie die zulke houding kan wekken. Zij is slechts gewettigd wanneer zij de vrucht is van een participatie aan de goddelijke barmhartigheid, die Hij verleent aan een gezuiverd hart en niet aan menselijke handigheid en berekening. PD p. 339.

6. Jo Cl. neemt behoedzaam de leer van Johannes Cassianus over dat de leugen soms geoorloofd kan zijn. Coll. XVII,17: "Wanneer het een groot gevaar is voor de waarheid uit te komen, moeten wij erin berusten onze toevlucht te nemen tot de leugen, niet zonder weliswaar in het diepste van ons geweten een nederige wroeging te ervaren. Maar laten wij, buiten dit geval van uiterste noodzaak, haar mijden als een dodelijk gif." Vö p. 88.

*Dertiende Trap: Verhandeling over de lusteloosheid (akêdia)*¹

1.a. Ook deze (ondeugd) is dikwijls, zoals wij ook tevoren reeds hebben gezegd, één van de takken van de veelpraterij en haar eerste nakomeling. Ik bedoel namelijk de twijg van de lusteloosheid (*akêdia*). Daarom ook hebben wij aan die twijg de passende plaats toebedeeld in de slechte keten (der ondeugden).

1.b. De lusteloosheid² is verslapping van de ziel, en ontkrachting van het intellect, nalatigheid in de ascese, haat van de (religieuze) gelofte, zalig prijzen van mensen (of dingen) in de wereld, belasting van God als zijnde onbarmhartig en onmenslievend, verslapping in het psalmzingen (*psalmôdia*), ze is zwak in het bidden (*proseuchê*), zeer sterk in dienstverlening (*diakonia*), ijverig voor handenarbeid, in gehoorzaamheid³ voortreffelijk.

2. Een man die in onderdanigheid (*hypotaktikos*) leeft, weet niet wat lusteloosheid is: bij middel van het zintuiglijke volbrengt hij het geestelijke.

3. Een cenobietenmonasterium vormt een tegengewicht voor de lusteloosheid, maar zij is een eeuwige metgezel voor de hesychast (*hesychastês*)⁴. Vóór zijn dood zal zij niet heengaan. Vóór zijn levenseinde zal hij haar dagelijks bestrijden. Wanneer zij de cel van een anachoreet ziet, glimlacht zij, en na hem genaderd te zijn, slaat zij in zijn nabijheid haar tent op.

4. Een geneesheer bezoekt zieken 's morgens vroeg, en de lusteloosheid bezoekt asceten rond de middag⁵ (cf Ps 90,6). De lusteloosheid suggereert gasten te ontvangen en zet ertoe aan aalmoezen te geven door handenarbeid. Zij spoort vurig aan zieken te bezoeken, terwijl zij herinnert aan Hem die zegt: "Ik was ziek en gij zijt naar Mij gekomen" (Mt 25,36). Zij houdt voor naar ontmoedigden (*athumos*) en kleinmoedigen (*oligopsychos*) te gaan. Zij die (zelf) kleinmoedig is suggereert: "ga de kleinmoedigen troosten" (1 Tes 5,14). Wanneer wij aan het bidden zijn, herinnert de lusteloosheid aan dingen die noodzakelijk moeten gedaan worden, en zij, de redeloze, zet alle middelen in beweging om ons met redelijke argumenten, als met een soort halster, uit het gebed weg te rukken.

5. Op het derde uur geeft de demon van de lusteloosheid huiveringen en hoofdpijn, koorts en buikpijn. Als het negende uur aanbreekt, voelt de lusteloze zich een weinig verlicht. Maar

als de tafel gedekt staat, dan springt hij uit zijn bed en als de gebedstijd aanbreekt wordt zijn lichaam opnieuw bezwaard. Hen die aan het bidden zijn dompelt de lusteloosheid opnieuw in de slaap en door hinderlijke geeuwen rooft ze de psalmverzen uit hun mond.

6. Alle andere hartstochten worden ieder door één enkele deugd uitgeschakeld, maar de lusteloosheid is voor de monnik een allesomvattende dood⁶.

7. Een dappere ziel doet een stervend intellect (*nous*) opstaan, maar lusteloosheid en luiheid verstrooien alle rijkdom.

8. Daar deze éne hartstocht veruit de zwaarste is van de acht hoofd-ondeugden (*prostatês*), laten wij dan in analogie met hen ook haar behandelen, maar laten we nog het volgende toevoegen: wanneer het uur voor het psalmzingen daar is, verschijnt de lusteloosheid niet, en als het officie beëindigd is, worden onze ogen⁷ geopend.

9. Op het uur van de lusteloosheid, wordt duidelijk wie de geweldenaars zijn. Want niets zozeer als de lusteloosheid verschaft kransen aan de monnik, indien tenminste hij standvastig het werk van God verricht. Onderzoek, en gij zult bevinden dat de lusteloosheid als ge rechtstaat (om te bidden) worstelt tegen uw voeten, en, als ge neerzit (om te bidden), u tracht te overtuigen tegen de muur te leunen, ook zet ze u aan door het raam van uw cel te kijken door lawaai te maken en door het gedreun van voetstappen. Wie rouwmoedig is (*pentheô*) over zichzelf, kent de lusteloosheid niet.

10.a. Dat ook deze tiran in de boeien geklonken worde door de herinnering aan onze zonden, en dat hij geslagen worde door het werk van onze handen. Dat hij weggesleept worde (ter verantwoording) door de gedachte aan het komend geluk, en dat, wanneer hij voor de rechtbank staat, hem de passende vragen gesteld worden. "Zeg gij dan, gevallen en zwakkeling, wie heeft u op een ellendige wijze ter wereld gebracht? Wie zijn uw nakomelingen? Wie zijn zij die u bekampen, en wie is uw vernietiger?" Wanneer zij (=de lusteloosheid) gedwongen wordt, zal zij wellicht antwoorden: "Ik heb bij hen die waarlijk in gehoorzaamheid leven geen plaats om mijn hoofd neer te leggen. Bij wie ik een verblijf heb, met hen leef ik samen in eenzaamheid (*hesychia*).

b. Mijn moeders zijn talrijk en verschillend. Nu eens is mijn moeder de gevoelloosheid van de ziel, dan weer het vergeten

van de hemelse dingen, ja soms zelfs de overmaat van vermoeiende arbeid. Mijn nakomelingen zijn de veranderingen van plaats die met mij geschieden, ongehoorzaamheid aan de (geestelijke) vader, het vergeten van het oordeel, ja soms ook het verlaten van de (monastieke) roeping (= geestelijke geloften). Mijn tegenstanders, door wie ik nu in de boeien geslagen ben, zijn het psalmgezang samen met de handenarbeid. Mijn vijand is de gedachte aan de dood. Wat mij geheel en al doodt is het gebed met de stevige hoop op de toekomstige goederen. Wie echter is de verwekker van het gebed, vraag het aan het gebed zelve”.

Dertiende overwinning. Hij die haar behaald heeft, is waarlijk geschikt voor alle deugd.

NOTEN BIJ TRAP XIII

1. Akêdia is lusteloosheid of apathie die een monnik treft wanneer hij verslapt in zijn strijd om de deugd te bereiken. Zij begint als het verlies van de zin van het levensdoel en eindigt in wanhoop en geestelijke dood. NR p. 80 n 10.

Als vergelijkingsmateriaal voor de lusteloosheid (akêdia) komen in aanmerking: Evagrius, Antirrhethikus VI; Cassianus, Instellingen X; (Nilus?), de octo vitiis en de occasionele bemerkingen van Barsanuphius en Dorotheus. Vö p. 89.

Evagrius, Praktikos I, Over allerlei slechte gedachten, (Mon. Cah. 34), p. 62-98.

cf Spid. Th., OCA 206: Acédie, p. 251-252. Bunge G., La doctrine spirituelle d' Evagre le Pontique sur l'acédie. In Spiritualité orientale n° 52, Abbaye de Bellefontaine.

2. § 1 Definities van de lusteloosheid (akêdia).

3. het praktische monachale leven van de gehoorzaamheid in tegenstelling tot het beschouwende leven van de stilheid.

4. =wie in eenzaamheid leeft.

5. De Vaders schrijven lusteloosheid toe aan de demon van het middaguur, vgl. Ps 90,6: “Ab incursu et daemonio meridiano”; “de moordende steek van de middag”. Hij heet van het middaguur omdat hij de monnik van het vierde tot het achtste uur kwelt. Vö p. 90 n. 1.

Vgl. Evagrius, Praktikos II,12: De geest van de lusteloosheid, ook wel genoemd van het middaguur (Ps 90, 6), is de zwaarste van alle boze geesten. Hij valt de monnik aan rond het vierde uur, maar zijn ziel

omsingelt hij tot aan het achtste. Eerst maakt hij dat de zon zich traag of helemaal niet schijnt voort te bewegen, en laat hij het voorkomen dat de dag vijftig uren zal duren. Daarna echter dringt hij hem ertoe om telkens naar de ramen te kijken en zijn cel uit te rennen om te staren naar de zon, hoever zij nog af is van het negende uur, om her en der rond te zien of er misschien een broeder... En dan stort hij hem afkeer in van de plaats en van zijn leven, en van zijn handenarbeid, en ook (de gedachte) dat bij de broeders de liefde opgehouden heeft, omdat niemand hem komt opbeuren. En als iemand de monnik in die dagen verdriet zou hebben aangedaan, dan voegt de boze geest dat eraan toe om zijn afkeer nog aan te wakkeren. Vervolgens brengt hij hem ertoe naar andere plaatsen te verlangen, waar hij gemakkelijker het benodigde kan vinden en waar hij een lichter, maar meer rendabel beroep kan uitoefenen. Hij voegt er ook aan toe dat aan God behagen niet aan enige plaats gebonden is, want, zo zegt hij, overal moet God aanbeden worden (cf Joh 4,21-24). Hieraan koppelt hij dan de herinnering vast aan zijn familie en zijn vroeger bestaan, beschrijft hem de lengte van zijn leven en houdt hem de vermoeienissen van zijn ascese voor ogen. En elk oorlogstuig brengt hij in het veld, zoals men dat zegt, dat de monnik zijn kluis toch maar verlaat en het strijdperk ontvlucht. Na deze boze geest volgt niet onmiddellijk een andere, maar een toestand van vrede en een onuitsprekelijke vreugde nemen bezit van de ziel na de strijd. (Chr.Wa: Het zesde uur is het middaguur waarop de zon het hoogste punt bereikt en de hitte het felst is, Mon.Cah. 35, pp. 18-19).

6. d.i. zij doodt alle deugden in hem.

7. die ze gesloten heeft om te slapen.

Veertiende Trap: Verhandeling over de luidruchtige meesteres: de maag (gastêr¹).

1. Nu wij zinnens zijn over de maag te spreken, nemen wij ons voor, zoals steeds, aan zelfkritiek te doen. Ik zou verbaasd zijn dat iemand zich van haar (deze meesteres) bevrijd heeft, tenzij hij in een graf is gaan wonen.

2.² Gulzigheid is huichelarij van de maag, want ofschoon zij verzadigd is, schreeuwt zij gebrek, en ofschoon zij zich volgepropt heeft en aan het scheuren is, schreeuwt zij luid dat zij honger heeft. Gulzigheid is de maker van lekkere sausen (bij spijzen), een bron van zoeternijen. Indien gij de ader afbindt, baant het bloed zich langs elders een weg, en indien gij die ader afsluit, opent gij een tweede. Gulzigheid is bedrog van de ogen, ofschoon de maag slechts matig opneemt, beweert zij alles in eens leeg te drinken.

3. Overdaad van spijzen is vader van onkuisheid (*porneia*), maar versterving (*thlipsis*) van de maag verschaft zuiverheid (*hagneia*). Wie een leeuw³ streelt, maakt hem dikwijls tam, maar wie zijn lichaam met zorgen omringt maakt het meer en meer wild.

4. Een Jood verheugt zich om sabbat en feestdag, en een gulzige monnik om zaterdag en zondag⁴. Vóór de tijd berekent hij de paasdatum, en dagen op voorhand bereidt hij de gerechten. Wie slaaf is van zijn buik (*koilodoulos*) berekent met welke spijzen hij feest zal vieren, de dienaar Gods (*theodoulos*) berekent met welke genaden hij rijker zal worden. Wanneer een vreemdeling op bezoek komt⁵, dan wordt (de gulzige monnik) volledig door zijn gulzigheid tot liefde bewogen, en hij meent dat de verbreking van zijn eigen vasten (*katalysis*) de opbeuring (*paraklêsis*) van zijn broeder is. Ter gelegenheid van de aanwezigheid van enkele gasten kiest hij zijn onthouding van wijn te verbreken (*katalyô*) en in de mening zo zijn deugd te verbergen, wordt hij slaaf van zijn hartstochten.

5. De ijdelheid (*kenodoxia*) staat dikwijls vijandig tegenover de gulzigheid en zij strijden om de armzalige monnik als ging het om een gekochte slaaf. De ene (de gulzigheid) zet hem aan, de vasten te verbreken (*katalyô*), de andere (de ijdelheid) houdt hem voor, zijn deugd te doen zegevieren.

De wijze monnik zal beide ontvluchten door op het gepaste ogenblik (*kairos*) de ene (ondeugd) bij middel van de andere van zich af te schudden.

6. Laten wij, zolang ons vlees in volle kracht is, op ieder ogenblik en op iedere plaats de onthouding (*egkrateia*)⁶ beoefenen. Maar wanneer ons vlees tot bedaren gekomen is – ik geloof niet dat het zal zijn vóór het graf – laten wij dan de prestatie (van onze onthoudingen) verbergen (voor hen aan wie wij gastvrijheid schenken).

7. Ik heb gezien dat bejaarde priesters door de boze geesten werden beetgenomen⁷ en dat zij jonge mannen die hun leerlingen niet waren op feestmalen met een zegen dispenseerden van de onthouding van wijn en de rest. Indien zij (= die priesters) in de Heer een goede naam genieten, laten wij dan met mate de vasten verbreken. Indien zij echter nalatig zijn, laten wij ons dan in niets om hun zegen bekreunen, en dit vooral niet, indien wij toevallig door het vuur⁸ (van het vlees) bestreden worden.

8.⁹ Evagrius, door God gek gemaakt, meende dat hij wijzer was dan de wijzen in zijn uitspraken en zijn gedachten, maar hij vergiste zich, de ellendeling, daar het duidelijk was dat hij gekker was dan de gekken in veel zaken, maar ook hierin: hij zegt immers: "Wanneer de ziel gevarieerde spijzen verlangt, dat zij dan gezet wordt op brood en water."¹⁰ Hij gebiedt iets gelijkaardigs als degene die zegt aan een kind met een stap heel de ladder te bestijgen.

Wij weerleggen dan ook zijn voorschrift en zeggen zo: "Wanneer de ziel gevarieerde spijzen verlangt, dan streeft zij naar iets conform aan haar natuur. Laten wij daarom gebruik maken van een list tegen onze veellistige ziel en, indien geen zeer zware strijd voor de deur staat of straffen voor zonden, laten we ons eerst de spijzen ontzeggen die vet maken, daarna de spijzen die ons in brand steken, en dan tenslotte die genot verwekken.

9. Indien het mogelijk is, geef dan aan uw buik voedsel dat verzadigt en licht te verteren is, opdat wij door de verzadiging haar onverzadigbare verlangen verzadigen en door de snelle ontlasting van haar ingewanden, bevrijd worden van de brand van de hartstocht als van een gesel¹¹. Laten wij onderzoeken, en wij zullen bevinden dat de meeste van de verdampende spijzen ook exciterend zijn.

10. Lach met de demon die na het avondmaal u suggereert een verlengde vasten te houden, want de volgende dag, wanneer

het negende uur aanbreekt, verloochent hij de overeenkomst die de vorige dag gesloten werd¹².

11. Anders is de onthouding (*egkrateia*) (van voedsel) die past bij de onschuldigen, anders zij die past bij wie rekenschap verschuldigd zijn. De eersten immers bezitten de (onreine) opwellingen in hun lichaam als teken (om zich te onthouden van voedsel), de anderen zijn er tot aan hun dood en einde aan toe in hun onthouding geen verlichting toe te laten en onverzoenlijk te zijn. Ook willen de eersten altijd hun zelfbeheersing (*sygkrasis tou noos*) bewaren, de tweeden stemmen God gunstig door de treurnis (*skuthrôtêtos*) en tranen (*têxis*) van hun ziel.

12. Tijd (*kairos*) van vreugde (*euphrosynê*) en van troost is voor de volmaakte onbezorgdheid (*amerimnia*) in alles, voor de strijder de tijd van worsteling, voor degene die slaaf is van zijn driften (*empathês*) het feest der feesten¹³ en de feestdag der feestdagen¹⁴.

13. In het hart van de gulzigaards leven dromen over voedsel en spijzen, in het hart van de rouwmoedigen (*penthôn*) dromen over oordelen (*krisis*) en straffen (*kolasis*).

14. Beheers (*krateô*) uw buik (*koilia*), alvorens uw buik u beheerst¹⁵, op dat ogenblik zult gij u onthouden (*egkrateuomai*) met schaamte¹⁶. Zij begrijpen wat gezegd werd, zij die terecht gekomen zijn in de afschuwelijke put, maar eunuchen¹⁷ hebben daarvan geen ervaring.

15. Laten wij onze buik besnijden (*perikoptô*) door de overweging van het (eeuwige) vuur, want enkelen die hem gehoorzaamd hebben, hebben tenslotte hun geslachtsdelen afgesneden en zijn een dubbele dood gestorven¹⁸. Laten wij een onderzoek instellen en wij zullen bevinden dat die buik alleen de schipbreuken die wij lijden veroorzaakt.

16. De geest (*nous*) van wie vast, bidt waakzaam (*nêphontôs*), maar de geest van de onmatige is vol van onzuivere voorstellingen. De verzadiging van de buik, doet de bronnen (van de tranen) opdrogen, maar als de buik uitgedroogd is, dan doet hij wateren (= tranen) opborrelen¹⁹.

17. Wie slaaf is van zijn buik en tegelijk zich inspant om de geest van onkuisheid te overwinnen is gelijk aan iemand die met olijfolie een brand blust. Wanneer de buik in verdrukking is, wordt het hart nederig, wanneer de buik verzorgd wordt, dan wordt de gedachte trots.

18. Onderzoek uzelf rond het eerste uur van de dag, en rond de

middag, en rond het laatste uur vóór het eten, daardoor zult gij het nut van het vasten leren. 's Morgens vroeg springt de gedachte op en dwaalt zij rond, als het zesde uur aangebroken is, bedaart ze een weinig, rond zonsondergang is ze tenslotte nederig geworden.

19. Kwel uw buik, en ongetwijfeld zult gij ook uw mond sluiten, want de tong wordt sterk door het aantal spijzen²⁰. Strijd met vuistslagen tegen uw buik en beoefen soberheid en waakzaamheid (*nêphô*) omwille van uw buik, want als ge een kleine inspanning levert, werkt ook de Heer onmiddellijk met u mee.

20. Week gemaakte lederen wijnzakken groeien in capaciteit, maar indien ze verwaarloosd worden, zullen zij niet zoveel inhouden.

21. Wie zijn buik forceert, rekt zijn ingewanden uit, maar wie zijn buik bestrijdt, doet zijn darmen inkrimpen. En wanneer zij vernauwd zijn, dan hebben zij niet veel spijzen nodig en dan worden wij mensen die als van nature vasten (*physikôs nêsteuô*).

22. Dorst doet dikwijls dorst bedaren, maar het is moeilijk, ja onmogelijk met honger honger te verdrijven. Telkens als de buik u overwint, bedwing hem met werken (*kopos*), maar indien ook dat onmogelijk is omwille van uw zwakte, vecht dan nogmaals tegen hem door nachtwake (*agrupnia*).

23. Wanneer uw ogen bezwaard worden, begin dan met handenarbeid²¹. Maar wanneer er geen slaap aanwezig is, vat dan geen handenarbeid aan. Want het is niet mogelijk zijn geest te richten op God en op de mammon, dit is op God en op handenarbeid.

24. Weet dat de demon zich dikwijls in de buik installeert en er de oorzaak van is dat de mens zich niet verzadigt, zelfs indien hij gans Egypte zou opeten en heel de Nijl zou leegdrinken. Na het eten gaat de goddeloze geest heen en zend ons de geest van onkuisheid, na hem ingelicht te hebben over onze situatie zeggende: "Grijp hem, grijp hem, breng hem in verwarring, want daar zijn buik gevuld is, zal hij zich niet erg vermoeien. Die geest (van onkuisheid) komt glimlachend, bindt door de slaap ons bij handen en voeten en doet daarna al wat hij wil: de ziel en het lichaam bezoedelt hij door zelfbevlekking en fantasiebeelden en zaadlozingen. Het is verwonderlijk om te zien dat een lichaamloze geest door het lichaam bezoedeld en verduisterd wordt en omgekeerd dat het onstoffelijke door klei gezuiverd en verrijnd wordt.

25. Indien gij aan Christus beloofd hebt de smalle en enge weg te gaan, riem dan uw buik in. Want als de buik verzorgd wordt en dik wordt zult ge uw beloften niet nakomen.

26. Wees aandachtig en luister naar hem die zegt: "Breed en ruim is de weg [van de buik,] die [van de goede weg afbrengt] naar de ondergang [van de onkuisheid (*porneia*)], en velen zijn er die zich op die weg begeven. Hoe eng is de poort en smal de weg [van het vasten] die leidt naar [de weg (*hodos*)] (var. het leven) [van de zuiverheid (*hagneia*)], en weinigen²² zijn er [die daarlangs binnengaan]" (cf Mt. 7,13-14).

27. Het hoofd van de demonen is de gevallen morgenster (Lucifer), en het hoofd van de hartstochten is de (gulzige) keel van de buik.

28. Wanneer gij gaat aanliggen aan een tafel vol spijzen, haal dan de herinnering op aan dood en oordeel²³, want zelfs zo zult gij nauwelijks uw drift intomen. Wanneer gij een drank drinkt, houd dan niet op u te herinneren de azijn en de gal van uw Meester²⁴. Dan zult gij ongetwijfeld ofwel u beperkingen opleggen, ofwel door te zuchten uw gedachten nederiger maken.

29. Vergis u niet: Gij zult niet van de Farao bevrijd worden en ook niet het hemelse paasfeest aanschouwen, indien gij niet voortdurend bittere kruiden en ongedesemd brood eet. Bittere kruiden zijn het geweld en de versterving (*kakopathea*) van het vasten (*nêsteia*)²⁵. Het ongedesemde brood is de niet opgeblazen gedachte.

30. Dat aan uw ademtocht kleve het woord van hem die zegt: "Wanneer de boze geesten mij lastigvielen, heb ik een zak aangetrokken, en door vasten mijn ziel vernederd, en mijn gebed kleefde aan het diepste van mijn ziel" (Ps 34,13).

31.²⁶Vasten²⁷ is geweld tegen de natuur²⁸ en wegsnijden van wat zoet is voor de keel, uitsnijden van de brand van de hartstocht, uitroeien van slechte gedachten, bevrijding van dromen, zuiverheid van het gebed, verlichter van de ziel, bewaking van de geest (*nous*), bevrijding van de verstoktheid (*pôrôsis*) (van de hartstocht), deur van berouw (*katanyxis*), nederig gezucht, opgewekte vermorzeling (des harten) (*syntrimmos*), onthouding van veelpraterij, aanzet van stilheid (*hesychia*; een diepe innerlijke vrede), bewaker van gehoorzaamheid, verlichting van slaap, gezondheid van het lichaam, bevorderaar van hartstochtloosheid (*apathea*), vergiffenis van zonden, deur en wellust van het paradijs²⁹.

32.³⁰ a. Laten wij ook rekenschap vragen van die vijand (= de

gulzigheid, *gastrimargia*), beter voor alles van die aanvoerder van onze grote vijanden, de deur van de hartstochten, de val van Adam, de ondergang van Esau, de vernietiging van de Israëlieten, het schandelijk gedrag van Noach, het verraad van de inwoners van Gomorra, het verwijt van Lot, de uitroeiing van de zonen van Eli, de leider naar de bezoedelingen: "Waaruit werd de gulzigheid geboren? en wie zijn haar nakomelingen? wie zal haar verbrijzelen, wie zal haar tenslotte vernietigen?"

b. Zeg ons toch, onderdrukking van alle stervelingen, die allen gekocht hebt met het goud van de onverzadigbare begeerte, hoe hebt gij de toegang tot ons verworven? En wat pleegt gij na uw intocht te verwekken, en hoe geschiedt uw uittocht uit ons, met andere woorden hoe gebeurt onze bevrijding?"

Zij, de gulzigheid, door onze beledigingen geïrriteerd, hevig ontsteld en kwaad antwoordt ons op tirannieke wijze: "Waarom werpen jullie mij verwijten naar het hoofd, jullie die aan mij rekenschap verschuldigd zijt? Waarom beijvert gij u van mij te scheiden? Ik die aan u gebonden ben door de natuur. Voor mij is de deur de natuur van de spijzen. Voor mij is medeoorzaak van mijn onverzadigbare begeerte: de gewoonte. Uitgangspunt van mijn hartstocht is bestaande gewoonte en afgestomptheid van de ziel en afwezigheid van de gedachte aan de dood.

c. Waarom zoekt gij de namen van mijn nakomelingen te kennen? Ik zal ze opsommen en meer dan het zand zullen ze zich vermenigvuldigen. Niettemin noem ik u mijn eerstgeborenen en mijn geliefden. Verneem hoe zij genoemd worden: Mijn eerstgeboren zoon: dienaar van de onkuisheid³¹. Na hem komt als tweede: de dienaar van de hardheid van het hart. De slaap is de derde. Een zee van (slechte) gedachten (*molysmos*), golven van bezoedelingen, een diepte van ongekende en onuitsprekelijke onreinheden komen uit mij voort.

d. Mijn dochters zijn: luiheid (*oknêria*), veelpraterij, vrijpostigheid (*parrhêsia*), grappigheid (*gelôtopenia*), het vertellen van schuine moppen (*eutrapelia*), twist (*antilogia*), hardnekkigheid (*sklêotrachêlia*), ongehoorzaamheid (*anakoïa*), ongevoeligheid (*anaisthêsia*), krijgsgevangenschap (*aichmalôsia*), hoogmoed (*megalauchia*), vermetelheid (*thrasutês*), liefde tot de wereld (*philokosmia*), waarop volgen onzuiver gebed, onstandvastigheid in gedachten en dikwijls ook niet verhoopte en onverwachte rampen, waarop op haar beurt wanhoop volgt, de slechtste van alles.

e. Mij beoorloogt, maar zonder mij te overwinnen de herinnering (mnê-mê) aan bedreven zonden (ptaisma). De overweging (ennoia) van de dood is mij geheel en al vijandig. Maar iets dat mij geheel en al ontkracht te midden van de mensen is er niet. Hij die de Helper (=Heilige Geest) gekregen heeft, bidt tot Hem tegen mij³². Wanneer men Hem vurig smeekt, laat Hij niet toe dat ik hartstochtelijk in actie ben. Want zij die Hem niet geproefd hebben, zoeken natuurlijk behagen te vinden in mijn zoetheid.

Een overwinning die heldhaftigheid vraagt. Hij die ertoe in staat is, is duidelijk zich aan het spoeden naar hartstochteloosheid (apatheia) en volmaakte kuisheid.

NOTEN BIJ TRAP XIV

1. 'gastêr' kan vertaald worden door 'maag' en 'buik' Beide worden figuurlijk gebruikt voor 'gulzigheid'.
2. § 2 Definities van de gulzigheid (gastrimargia).
- 3 VSI, Johannes (Kolobos) 28: "Ook zei hij: Wat is er zo sterk als een leeuw? En toch, door zijn buik valt hij in een strik en heel zijn kracht dient hem tot niets". (Mon. Cah. 10-11), p. 112. Poimen 16: "Ook sprak abt Poimen: Was de opperkok Nebuzaradan niet gekomen, dan was de tempel van de Heer niet in de vlammen opgegaan" (2 K 25,8). De betekenis hiervan is: was de bevrediging van de gulzigheid niet in de ziel binnengedrongen, dan zou de geest in de strijd met de vijand niet gevallen zijn." (Mon. Cah. 10-11, p. 189).
4. Op zaterdag en zondag is het verboden te vasten; cf Johannes Cassianus, Institutiones, II,18. NR p.165.
5. Het gaat over de vraag of bij gelegenheid van een bezoek de vasten mag onderbroken worden. Abt Matoës 6 laat het toe: "Een broeder vroeg aan abt Matoës: "Wat moet ik doen, als een broeder mij bezoekt op een vastendag, of in de morgen? Want dit zit me dwars." En de grijsaard sprak tot hem: "Als het u (niet?) dwars zit en u eet met de broeder, doet u er goed aan. Maar als u niemand verwacht en toch eet, dan is het alleen uw eigen zin". VS (Mon Cah 10-11), p.164. Jo.Cl. antwoordt ironisch. Vö p. 98.
6. 'Onthouding' (egkrateia) is de natuurlijke bondgenoot in de strijd tegen de gulzigheid. Jo.Cl. zegt er weinig over. Vö p. 100.
7. "Door de demonen wordt bedrogen hij die volgens eigen inzicht leeft en tegen de voorschriften van de Vaders in zichzelf wetten wil voorschrijven." sS
8. "Met 'vuur' bedoelt hij hier de brand van de vleselijke hartstocht." s

9. Opvallend is zijn polemieek tegen Evagrius (§8). Zijn opvallend mild standpunt (§ 8. 9) baseert hij op het argument dat men niet met één stap de ganse ladder kan bestijgen (§8) Vö p. 101.

Evagrius Ponticus (345-399) verliet een beloftevolle kerkelijke loopbaan in Constantinopel om monnik te worden eerst in Palestina, daarna in Egypte. Hij verbleef twee jaar in Nitria en veertien jaar in de Cellen. Hij werd de leidende theoreticus van het monastieke leven. Zijn origenistische kosmologie veroorzaakte zijn veroordeling door het concilie van 533 (herhaald in 680, 787, 869). Zijn ascetische theologie met haar scherp onderscheid tussen ascese en contemplatie, zijn lijst van acht hoofdbekeringen (later de acht hoofdzonden) en zijn uiteenzetting over de hartstochteloosheid als weg naar de liefde bleven fundamenteel voor het monachisme. Climacus is, in weerwil van zijn kritiek op Evagrius, sterk door hem beïnvloed. NR p. 166. Guillaumont, A., *Le 'Kephalaia gnostica' d'Evagre le Pontique*, Parijs, 1962, p. 40-43: *Le problème de l'origénisme d'Evagre*;

10. Evagrius, Prakt, 16: "Telkens wanneer onze ziel verlangt naar uitgelezen spijzen, moet zij zich beperken tot brood en water, om zich dankbaar te maken voor één enkele hap. Want verzadiging begeert afwisselende gerechten, maar honger vindt zelfs zijn verzadiging door brood nog zalig." (Mon. Cah. 35) p. 21.

11. "Jo.Cl. zegt dat wij door onze buik te beteugelen van de brand van onze lichamelijke hartstochten verlost worden als van een gesel, maar dat door de verzadiging van onze buik die vlam oplaait. Een middelmatige beteugeling matig aangewend brengt onze lichamelijke opwellingen tot rust. Vasten gepaard met hoogmoed brengt het lichaam in beweging en doet de brand van de hartstochten oplaaien." sS

12. Achter ieder overspannen ascese staat de demon. Zie Abt Poimen 129: Alle overmaat komt van de duivel. VS (Mon.Cah. 10-11), p. 207.

13. d.i. Pasen. De onmatige monnik ziet met ongeduld uit naar het Paasfeest, omdat het een einde stelt aan de vasten, zodat hij zijn gulzigheid kan voldoen.

14. "De volmaakte, die zijn hartstochten overwonnen heeft, leeft zorgeloos en in de tijd van vreugde denkt hij ook niet aan genot of hartstocht. Hij die nog tegen zijn hartstochten strijdt, maakt de tijd van de vertroosting tot een tijd van strijd, door zijn begeerte te bedwingen en aan haar paal en perk te stellen. Hij die aan zijn hartstochten onderworpen is jaagt steeds de genietingen na en neemt de tijd van vreugde als een gelegenheid om zich geheel aan genoegens en genietingen over te geven, want hij eist ieder uur wat zij bieden te realiseren." sS

15. Bij de ascetische schrijvers worden gulzigheid en wellust nauw verbonden. NR p. 167, n. 60.

16. 'met schaamte': Jo.Cl. gebruikt een verhullende uitdrukking voor seksuele beroering. Vö p. 100 n. 2. Zie ook §16.

17. "De eunuchen zijn zij waarvan de Heer zegt dat zij zichzelf castreerden omwille van het Rijk der hemelen (Mt 19,12) en in volledige onthouding leven. Want de overige eunuchen verschillen in niets van de andere

- mensen, daar ze ten prooi vallen aan dezelfde hartstochten." s
18. d.i. fysisch en geestelijk. De 24ste Apostolische Canon veroordeelt een leek die zichzelf verminkt met drie jaar verbod tot communiceren. NR p. 167, n 61.
19. Wat onder bronnen (pêgê) en wateren (hydata) moet verstaan worden, wordt niet verder uitgewerkt, maar wellicht heeft scholion 15 het bij het rechte eind, als het daaronder tranen (dakrya) verstaat: 'Wanneer de buik door verzadiging laxeert, drogen de tranen op; wanneer echter de buik door soberheid (egkrateia) uitgedroogd is, vermeerderen de wateren der tranen' (S 15) Vö p. 107.
20. Het zijn vooral de slechte gedachten die aan frisse kracht winnen (§ 16; 26 § 37), de tong wordt overmoedig door het aantal spijzen en leeft zich uit in veelpraterij. Vö p. 99.
21. De monniken leefden van hun handenarbeid.
22. "Bid dat ge tot de weinigen moogt behoren. Want het goede is zeldzaam. Daarom ook zijn het weinigen die binnengaan. Meen niet dat allen die in een cel wonen, goeden zowel als slechten gered worden. Zo is het niet. Want velen streven naar het deugdzame leven, maar weinigen nemen er het juk van op hun schouders." S
23. Belangrijk hulpmiddel in de strijd tegen de gulzigheid is de gedachte aan de dood, het gericht en de eeuwige straffen. Jo.Cl. alludeert er meermaals op. Zie §13,15,28, 32e en 6§13. Vö p. 110.
24. Naast de gedachte aan de uitersten beveelt Jo.Cl. ook aan bij het drinken te denken aan de zure wijn die Christus op het kruis dronk. Vö p. 104.
25. Vasten is een bijzonder vorm van zelfbeheersing (egkrateia). Zie § 15, 25, 29.
26. § 31 Definities van het 'vasten '(nêsteia).
27. "De juiste vasten verheugt zich in weinig eten en eenvoudige kost en vlucht het behagen van mensen." S
28. "In het begin heeft God de mens in een overvloed van goederen geschapen. Daarom doet de uitroeiing van de genietingen, omdat zij tegen de natuur is, ofschoon zij uit vrije wil geschiedt, de orde van de schepping geweld aan. Terecht dus wordt de vasten beroofd van genietingen, geweld tegen de natuur genoemd." sS
29. "Als ge uw buik beteugelt zult ge het paradijs bewonen, anders wordt ge een slachtoffer van de dood." S
30. Jo.Cl. beëindigt trap 14 met een rechtzitting in §32. Vö p. 100. De gulzigheid wordt voor de rechtbank gedaagd. Eerst worden vragen gesteld naar ouders, nakomelingen. Hoe heeft zij toegang tot ons gekregen? Hoe worden we van haar bevrijd? Haar antwoord: haar aanwezigheid steunt op de natuur. Medeoorzaak is de gewoonte, afgestomptheid van de ziel, afwezigheid van de gedachte aan de dood. Volgen de namen van haar zonen: onkuisheid, hardheid van hart, slaap, slechte gedachten; en haar dochters. De bestrijders zijn: herinnering aan bedreven zonden, overweging van de dood; haar vernietiger is het gebed tot de Geest.

31. De hoofdaandacht van Jo.Cl. gaat naar het verband tussen gulzigheid en onkuisheid. Zie ook § 3,16,17, 32a,24.

32. Zonder Gods hulp blijft alle inspanning zonder effect. Zie ook § 19.Vö p. 104 n. 4.